

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**DIFICULTATS
D'APRENTATGE I
TRASTORNS DEL
DESENVOLUPAMENT**

Coordinació: SANSO GALIAY, CLARA MARIA

Any acadèmic 2022-23

Informació general de l'assignatura

Denominació	DIFICULTATS D'APRENTATGE I TRASTORNS DEL DESENVOLUPAMENT			
Codi	100703			
Semestre d'impartició	2N Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Educació Infantil	2	TRONCAL/BÀSICA	Presencial
Nombre de crèdits assignatura (ECTS)	6			
Tipus d'activitat, crèdits i grups	Tipus d'activitat	PRAULA	TEORIA	
	Nombre de crèdits	1.8	4.2	
	Nombre de grups	3	2	
Coordinació	SANSO GALIAY, CLARA MARIA			
Departament/s	PSICOLOGIA			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Classes presencials: 56 hores Treball autònom de l'estudiant: 94 hores			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Català			
Distribució de crèdits	Modalitat Gestions Creatives: Clara Sansó i Pepa Valls Modalitat Tarda: Maria Teresa Mora i Joan Segura			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
MORA VILARDOSA, MARIA TERESA	mariateresa.mora@udl.cat	4	
SANSO GALIAY, CLARA MARIA	clara.sanso@udl.cat	5,2	
SEGURA TORRES, JOAN	joan.segura@udl.cat	2	
VALLS GABERNET, MARIA JOSEP	pepa.valls@udl.cat	2,6	

Objectius acadèmics de l'assignatura

- Conèixer i saber detectar les necessitats educatives de suport educatiu en l'etapa de 0-6 anys, des d'un enfocament bio-psico-social (trastorns afectius i del desenvolupament emocional, TEA, trastorns de la comunicació i del llenguatge, discapacitat visual, auditiva, motriu i cognitiva, alumnat amb risc biològic i d'entorn sociocultural, altes capacitats, entre d'altres).
- Aprendre recursos per afavorir la inclusió educativa dels estudiants amb necessitats educatives de suport educatiu.
- Assolir un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu.
- Conèixer i analitzar les estratègies didàctic-organitzatives per a la construcció de l'escola per a tothom en el marc del paradigma de l'educació inclusiva.
- Saber establir intercanvis interdisciplinaris, treball en xarxa i relacions de treball cooperatiu.

Competències

COMPETÈNCIES GENERALS

- CG1 Correcció en la comunicació oral i escrita.
- CG3 Domini de les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

- CE3 Dissenyar i regular espais d'aprenentatge en contextos de diversitat que atenguin a les singulars necessitats educatives dels estudiants, a la igualtat de gènere, a l'equitat i al respecte als drets humans.

Continguts fonamentals de l'assignatura

CONTINGUTS OBLIGATORIS

BLOC I

- Educació inclusiva, escola per a tots i atenció a la diversitat.
- Estratègies didàctiques i metodològiques d'atenció a la diversitat.

BLOC II

- Dificultats en el desenvolupament del llenguatge, la parla, del ritme i en la comunicació.
- Dificultats en el desenvolupament del llenguatge escrit i matemàtic
- Desenvolupament prenatal, origen d'algunes deficiències i atenció primerenca.
- Trastorns emocionals i de conducta.
- Discapacitat auditiva: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Discapacitat visual: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Discapacitat motriu: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Discapacitat intel·lectual: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- TDAH: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- TEA: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Altes capacitats: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Diversitat sociocultural: aspectes evolutius i implicacions educatives.

Eixos metodològics de l'assignatura

La planificació semipresencial de la docència pel curs 2020/2021 fa que la metodologia que s'especifica a continuació s'organitzi el 50% presencial i el 50% virtual (videoconferències, foros, entre altres).

Principals indicadors metodològics:

- Exposició de la professora.
- Exposicions dels alumnes.
- Estudi de casos pràctics.
- Anàlisis de vídeos.
- Debats i reflexions en gran i petit grup.
- Lectures i anàlisis de documents.
- Recerca d'informació.
- Elaboració de treballs i síntesi.
- Tutories individuals i grupals.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

GESTIONS CREATIVES

SETMANES	DESCRIPCIÓ	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
SETMANA 5-6	PRESENTACIÓ MATÈRIA	Delimitació de les competències continguts, objectius i avaluació de la matèria Activar coneixements previs	Exposició professor	Escolta activa i plantejaments de dubtes

<p>SETMANA 5-6 A 8-9</p>	<p>CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC I: L'EDUCACIÓ INCLUSIVA</p>	<p>Adquirir recursos per afavorir la integració educativa dels estudiants amb necessitats específiques de suport educatiu. Adquirir un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu. Conèixer i analitzar les estratègies didàctic-organitzatives per la construcció de l'escola per a totes les persones en el marc del paradigma de l'educació inclusiva.</p>	<p>Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria-pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic</p>	<p>Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics</p>
<p>SETMANA 9-10 A 15</p>	<p>CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC II: NECESSITATS ESPECÍFIQUES DE SUPORT EDUCATIU</p>	<p>Ser capaç de detectar dificultats d'aprenentatge, trastorns de la comunicació i llenguatge, discapacitats cognitives, sensorials i motrius, així com els trastorns relacionats amb el comportament i l'atenció. Se capaç d'informar a altres professionals especialistes sobre els signes d'alarma observats en un infant de 0 a 6 anys. Identificar les diferents dificultats d'aprenentatge, els TEA, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial. Conèixer els aspectes propis del desenvolupament dels alumnes, de 0 a 6 anys, amb dificultats d'aprenentatge, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial Adquirir una visió global de les implicacions educatives que afecten aquests trastorns i constatar la importància de proporcionar una resposta educativa adequada a l'especificitat de cada una de les persones.</p>	<p>Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic</p>	<p>Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics</p>

* El programa pot variar d'alguna setmana per necessitats de la matèria.

INFANTIL TARDA

SETMANES	DESCRIPCIÓ	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
SETMANA 5-6	PRESENTACIÓ MATÈRIA	Delimitació de les competències continguts, objectius i avaluació de la matèria Activar coneixements previs	Exposició professor	Escolta activa i plantejaments de dubtes
SETMANA 5-6 A 8-9	CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC I: L'EDUCACIÓ INCLUSIVA	Adquirir recursos per afavorir la integració educativa dels estudiants amb necessitats específiques de suport educatiu. Adquirir un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu. Conèixer i analitzar les estratègies didàctic-organitzatives per la construcció de l'escola per a totes les persones en el marc del paradigma de l'educació inclusiva.	Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria-pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic	Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de casos pràctics

<p>SETMANA 9-10 A 15</p>	<p>CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC II: NECESSITATS ESPECÍFIQUES DE SUPORT EDUCATIU</p>	<p>Ser capaç de detectar dificultats d'aprenentatge, trastorns de la comunicació i llenguatge, discapacitats cognitives, sensorials i motrius, així com els trastorns relacionats amb el comportament i l'atenció.</p> <p>Se capaç d'informar a altres professionals especialistes sobre els signes d'alarma observats en un infant de 0 a 6 anys.</p> <p>Identificar les diferents dificultats d'aprenentatge, els TEA, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial.</p> <p>Conèixer els aspectes propis del desenvolupament dels alumnes, de 0 a 6 anys, amb dificultats d'aprenentatge, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial</p> <p>Adquirir una visió global de les implicacions educatives que afecten aquests trastorns i constatar la importància de proporcionar una resposta educativa adequada a l'especificitat de cada una de les persones.</p>	<p>Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic</p>	<p>Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics</p>
-------------------------------------	--	--	--	---

* El programa pot variar d'alguna setmana per necessitats de la matèria.

Sistema d'avaluació

GESTIONS CREATIVES

Avaluació contínua valorada amb les següents evidències:

Bloc I

Treball individual (Badge de Metacognició): 30%

Bloc II

Prova escrita 50%: Part 1: temari GG 30% (Tipus test) + Part 2: temari HP -Hores Pràctiques- 20% (cas pràctic)

Treball grupal HP: 20%

Requisits

- Serà requisit imprescindible per aprovar l'assignatura aprovar el badge de metacognició i la prova escrita del BLOC II.
- Prova escrita BLOC I: cal aprovar el Badge amb una nota igual o superior a 5. En cas contrari, es tindrà dret a recuperació.
- Prova escrita BLOC II (GG i HP): Per poder fer mitjana entre les dues parts de la prova escrita amb les altres evidències serà requisit imprescindible tenir un 5 de nota mitjana. Quan una de les dues parts tingui

una nota igual o superior a 4.5 i es pugui fer mitjana amb l'altra evidència (per tal d'aconseguir un 5 o més), els estudiants no estaran obligats a fer la recuperació. En cas contrari, els estudiants que treguin en una o ambdues parts (temari GG i/o HP) una nota inferior a 4.5 tindran la possibilitat de fer la recuperació de la/les part/s suspesa/es. Si després de la recuperació alguna de les evidències escrites no té un 4.5 o més, encara que la mitjana doni aprovat, l'assignatura quedarà suspesa.

- Les evidències que es recuperin tindran, com a màxim, una nota de 5.5.
- Treball de grupal HP: la nota del treball farà mitjana amb la resta d'evidències.
- Els treballs es passaran per l'eina de plagi de la UdL. En cas de que surti un percentatge igual o superior al 20% s'entendrà que el treball està plagiat i l'assignatura quedarà suspesa.
- En el treball grupal tots els membres del grup tindran la mateixa nota. En el cas de tenir el treball suspès, és obligatori que tots els membres del grup que han de recuperar el treball es presentin a la recuperació.
- Presentació de les evidències: Les evidències que no s'entreguin/realitzin a termini no seran qualificades i, consegüentment, no es tindrà dret a recuperació en aquelles evidències que es poden recuperar.
- Assistència: L'assistència serà obligatòria en un 80% a les HP del Bloc II.
- Les faltes d'ortografia penalitzen. En el cas que el volum de faltes sigui molt elevat es considerarà la possibilitat de no poder superar l'assignatura encara que totes les evidències estiguin aprovades.
- És un requisit indispensable la correcció lingüística i formal en les produccions escrites (<http://www.fce.udl.cat/Recursos/guies/guiatreballs.pdf>). En la fonamentació dels treballs escrits és imprescindible acollir-se a fonts acadèmiques, correctament citades d'acord amb la normativa APA. Aquests errors expressius o la presentació incorrecta repercutiran en la qualificació de la matèria.

Criteris de qualificació de les evidències d'avaluació

Treball individual (Badge de Metacognició) BLOC I:

- Els criteris de qualificació d'aquesta evidència estan especificats al document del badge.

Proves escrites BLOC II

- Resolució de casos pràctics
- Identificar continguts teòrics propis de la matèria

Treball escrit BLOC II

- Participació obligatòria a la tutoria de grup
- Qualitat del guió del treball
- Creativitat de la presentació oral i del treball escrit
- Indagar sobre una història de vida relacionada amb la temàtica d'estudi pròpia de la matèria, i prèviament determinada per la professora, vers la etiologia, característiques, definició, trets evolutius, entre altres aspectes d'interès.
- Establir ponts amb el Bloc I de l'assignatura i altres coneixements i vivències prèvies.

Dates provisionals de les proves escrites i altres evidències

L'entregar del treball escrit del Bloc II: **juny 2023 (a concretar dia, hora i lloc)**

Les defenses dels treballs escrits del Bloc II: **maig 2023 (a concretar dia, hora i lloc)**

L'entrega del badge (Bloc I): **juny 2023 (a concretar dia, hora i lloc)**

La realització de les proves escrites del Bloc II seran: **juny 2023 (a concretar dia, hora i lloc)**

ALTRES SITUACIONS D'AVUACIÓ

Avaluació pels estudiants amb NEE

(Condicció: certificat de discapacitat o de tenir alguna dificultat específica d'aprenentatge).

El professorat de l'assignatura podrà modificar el sistema d'avaluació i la realització d'activitats presencials, i no presencials, en funció de les Necessitats Educatives Específiques de cada alumne, sempre consensuat amb la comissió d'Atenció a la Diversitat de la UdL.

Avaluació pels estudiants amb feina acreditada

(Condicció: aprovació per part de la comissió pertinent el permís per a fer avaluació única).

L'avaluació serà d'un examen final amb un valor del 70% i de d'un treball del 30%.

Altres sistemes d'avaluació

(Condicció: valoració de situació d'excepcionalitat).

Amb excepcionalitat es contemplarà adequar a casuístiques específiques.

INFANTIL TARDA

Avaluació contínua valorada amb les següents evidències:

Bloc I

Producció individual: 15%

Producció grupal: 15%

Bloc II

Prova escrita: 44%

Treball grupal GM: 26%

Requisits

- Prova escrita: per a poder aprovar l'assignatura és necessari treure un 5 a la prova escrita.
- Treballs de grup i individuals: les notes dels treballs faran mitjana amb la resta d'evidències.
- Els treballs es passaran per l'eina de plagi de la UdL. En cas de que surti un percentatge igual o superior al 20% s'entendrà que el treball està plagiat i l'assignatura quedarà suspesa.
- Assistència: L'assistència serà obligatòria durant les sessions pràctiques del bloc II i al llarg de les 5 setmanes que dura el bloc I.
- Presentació de les evidències: Les evidències que no s'entreguin/realitzin a termini no seran qualificades i, consegüentment, no es tindrà dret a recuperació en aquelles evidències que es poden recuperar.
- Les faltes d'ortografia penalitzen. En el cas que el volum de faltes sigui molt elevat es considerarà la possibilitat de no poder superar l'assignatura encara que totes les evidències estiguin aprovades.
- És un requisit indispensable la correcció lingüística i formal en les produccions escrites (<http://www.fce.udl.cat/Recursos/guies/guiatreballs.pdf>). En la fonamentació dels treballs escrits és imprescindible acollir-se a fonts acadèmiques, correctament citades d'acord amb la normativa APA. Aquests errors expressius o la presentació incorrecta repercutiran en la qualificació de la matèria.

Dates provisionals de les proves escrites i altres evidències

L'entrega dels treballs escrits del bloc I i II, així com la defensa del treball escrit del bloc I es duran a terme durant les **últimes setmanes de curs**.

La previsió per a la realització de les proves escrites serà durant la **setmana 17**.

Criteris de qualificació de les evidències d'avaluació

Producció individual i grupal BLOC I

- Creativitat de la presentació oral (treball grupal)
- Resolució d'un cas pràctic (alumne amb NEE) vers l'organització i metodologia més adient a la situació concreta.
- Relacionar la funció docent amb els professionals interns i externs al centre.
- Establir ponts amb el Bloc II de l'assignatura i altres coneixements i vivències prèvies.
- Identificar continguts teòrics propis de la matèria

Proves escrites BLOC II

- Resolució de casos pràctics
- Identificar continguts teòrics propis de la matèria

Treball escrit BLOC II

- Participació obligatòria a la tutoria de grup
- Qualitat del guió del treball
- Creativitat de la presentació oral i del treball escrit
- Indagar sobre alguna temàtica d'estudi pròpia de la matèria, i prèviament determinada per la professora, vers la etiologia, característiques, definició, trets evolutius, entre altres aspectes d'interès.
- Saber detectar les necessitats educatives exposades a l'anamnesi del cas pràctic i justificar-les i argumentar-les amb marc teòric de referència.
- Establir ponts amb el Bloc II de l'assignatura i altres coneixements i vivències prèvies.

ALTRES SITUACIONS D'AVALUACIÓ

Avaluació pels estudiants amb NEE

(Condicció: certificat de discapacitat o de tenir alguna dificultat específica d'aprenentatge).

El professorat de l'assignatura podrà modificar el sistema d'avaluació i la realització d'activitats presencials, i no presencials, en funció de les Necessitats Educatives Específiques de cada alumne, sempre consensuat amb la comissió d'Atenció a la Diversitat de la UdL.

Avaluació pels estudiants amb feina acreditada

(Condicció: aprovació per part de la comissió pertinent el permís per a fer avaluació única).

L'avaluació serà d'un examen final amb un valor del 70% i de d'un treball del 30%.

Altres sistemes d'avaluació

(Condicció: valoració de situació d'excepcionalitat).

Amb excepcionalitat es contemplarà adequar a casuístiques específiques.

Bibliografia i recursos d'informació

BIBLIOGRAFIA

- Aguilera, A. (2004). *Introducción a las Dificultades del Aprendizaje*. Madrid. McGraw Hill.
- [Batshaw](#), M., [Pellegrino](#), L. i [Roizen](#), N. (2007). *Children with Disabilities*. Baltimor: Paul H. Brookes Publishing Company.
- Bautista, R. (2002). *Necesidades Educativas Especiales*. Málaga: Aljibe.
- [Bisetto](#), D., [Latorre](#), Á. i [Teruel](#), J. (2011). *Trastornos de conducta: Estrategias de intervención y casos prácticos*. Valencia: Universitat de València
- Bray, S. (2001). Componentes críticos en el desenvolvament de l'educació inclusiva. *Suports*, 5 (1), 26-31.
- Gimeno, J. (2005). Diversos però no desiguals. *Suports*, 9 (1), 23-32.
- Hulme, Ch. i Snowling. M.J. (2009). *Developmental Disorders of Language Learning and Cognition*. United Kingdon: Wiley-Blackwell
- Lerner, J. i Holden, J. B. (2009). *Learning Disabilities and Related Mild Disabilities: Characteristics, Teaching Strategies, and New Directions*: International edition: Belmont, CA.
- Marchesi, A., Coll, C. i Palacios, J. (2017). *Desarrollo psicológico y educación. Volumen 3. Trastornos del desarrollo y necesidades educativas especiales*. Madrid: Alianza Editorial.
- Mata, F.S. (2001). *Enciclopedia psicopedagógica de necesidades educativas especiales. Volumen I*. Madrid: Ediciones Aljibe.
- Odom , S., Horner, R. i Snell, M. (2007). *Handbook of Developmental Disabilities*. Guilford Press: New York.
- Rigo, E. (2003). Los peligros educativos y sociales de una falta de definición conceptual: las dificultades de aprendizaje. *Bordón*, 55 (1), 41-49.
- Santiuste, V. i González-Pérez, J. (2005). *Dificultades de Aprendizaje e intervención psicopedagógica*. Madrid: Editorial CCS.
- Vila, R. (2006). Com podem treballar millor mab TOT l'alumnat. *Suports*, 10 (1), 41-43.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA

- Acereda, A. (2010). *Niños superdotados*. Madrid: Piramide
- Ainscow, W. (1991). *Effective school for all*. London: David Fulton publishers.
- Ainscow, M. (1995) *Necesidades especiales en el aula. Guía para la formación del profesorado*. Madrid: Unesco-Narcea.
- Albertí, M. i Romero, L. (2010). *Alumnado con discapacidad visual*. Barcelona: Graó.
- Alegret, J., Castanys, E. y Sellarès, R. (2010). *Alumnado en situación de estrés emocional*. Barcelona: Graó.
- Arnaiz, P.; D Haro, R. (1997). *10 años de integración en España: análisis de la realidad y perspectivas de futuro*. Actas de la XXII Reunión Científica Anual de A.E.D.E.S. Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia.
- Bassedas, E. (2010). *Alumnado con discapacidad intelectual y retraso del desarrollo*. Barcelona: Graó.
- Bauermeister, J. (2014). *Hiperactivo, Impulsivo, Distráido ¿Me conoces?*. Nueva York: Guilford

Publications, Inc.

Bolívar, A. (1999): *Cómo mejorar los centros educativos*. Madrid: Síntesis.

Brown, I. i Percy, M. A. (2010). *Comprehensive Guide to Intellectual and Developmental Disabilities*. Baltimor: Paul H. Brookes Publishing Company.

Cardona, M. C., Gomar, C., Palmés, C. i Sadurní, N. (2010). *Alumnado con pérdida auditiva*. Barcelona: Graó.

Caron, J. (1996). Una teoría ecológica para la intervención comunitaria. *Psychosocial Intervention – Intervención Psicosocial*, 5 (14), 53-68.

Coelho, E., Oller, J. i Serra, J.M. (2013). Lenguaje y aprendizaje en un aula multilingüe. Un enfoque práctico. Barcelona: Horsori.

Checa, F.J., Marcos, M., Martín, A., Núñez, M. A. y Vallés, A. (2000). *Aspectos evolutivos y educativos de la deficiencia visual. Volumen I*. Madrid: ONCE.

Cochran ,M. i Lytle,S. (2002) *Dentro- fuera. Enseñantes que investigan*. Madrid: Akal.

Collins, A. (2006). Cognitive Apprenticeship. En R. Keith Sawyer (ed.), *The Cambridge handbook of the learning sciences* (pp. 47-60). Cambridge: Cambridge University Press.

Coto, M. (2013). *Síndrome de Asperger: Guía práctica para la intervención en el ámbito escolar*. San Juan de Aznalfarache: Asociación sevillana de Asperger.

Del Campo, M.E., Palomares, L. i Arias, T. (1997) *Casos prácticos de dificultades de aprendizaje y necesidades educativas especiales*. Madrid: Ramón Areces.

Departament d'Educació (2009). *Serveis educatius*. [en línia] <http://www.xtec.cat/cse/see.htm> [Consulta: 02 de juliol de 2012].

Departament d'Ensenyament (2013). *Les altes capacitats: detecció i actuació en l'àmbit educatiu*. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions.

Deusdad, B. (2009). *Immigrants a les escoles*. Barcelona: Pagès

Domènech, J. (2010). *Elogi de l'educació lenta*. Barcelona: Graó.

Frigerio, G. (2004). La complejidad de educar. *Novedades Educativas*, 168, 4-7.

Gallardo, M.V. i Salvador, M.L. (1994). *Discapacidad Motora. Aspectos Psicoevolutivos y Educativos*. Málaga: Aljibe.

García, J.N. (1999). *Intervención Psicopedagógica en los trastornos del Desarrollo*. Madrid: Pirámide.

Giné, C. (2001). *Intervención psicopedagógica en los trastornos del desarrollo*. Barcelona: Ediouc.

Giné, C. (2003). *Trastornos del desenvolupament i necessitats educatives especials*. Barcelona: UOC.

Gispert, D. i Ribas, L. (2010). *Alumnado con dificultades en el aprendizaje de la lectura*. Barcelona: Graó.

Gómez, M., Mir, V. (2011) *Altas capacidades en niños y niñas. Detección, identificación e integración en la escuela y en la familia*. Madrid: Narcea.

Hall, L. (2009). *Autism spectrum disorders: from theory to practice*. San Diego: Pearson.

Hargreaves, A. (2003). *Replantar el cambio educativo. Un enfoque renovador*. Buenos Aires: AMORRORTU.

Haramboure, M. E. (2005). La complejidad de la pretendida integración. *Novedades Educativas*, 179, 19-21.

- Hortal, C., Bravo, A., Mitjà, C.s i Soler, J.M. (2010). *Alumnado con trastornos del espectro autista*. Barcelona: Graó.
- Juárez, A. i Monfort, M. (2001). Estimulación del lenguaje oral. Un modelo interactivo para niños con dificultades educativas especiales. Madrid: Entha Ediciones.
- López, F. (2009). Alumnos y alumans con espectro autista: concepto, características e intervenció. Revista digital: Innovación y experiencias educativas.
- López, M. ; Pérez, A.; Santos, M.A. (2003). *Conversando con Maturana de Educación*. Màlaga: Aljibe.
- Lou, M.A. i López, N. (1999). *Bases psicopedagógicas de la educación especial*. Madrid: Pirámide.
- Martínez, M. i Guirado, À. (2010). *Alumnado con altas capacidades*. Barcelona: Graó.
- Martínez , M.A. *et al.* (2013). Todo sobre el TDAH. Guía para la vida diaria, Avances y mejoras como labor de equipo. Tarragona: Altaria.
- Ministerio de Educación. Gobierno de España (2013). *Definicions científiques, altes capacitats*. Madrid: Consell Superior d'experts en altes capacitats.
- Molina, S. (1994) *Bases psicopedagógicas de la educación especial*. Alcoi: Marfil.
- Mora, J. y Aguilera, A. (2001). *Dificultades en el aprendizaje del lenguaje, de las matemáticas y en la socialización*. Sevilla: Kronos.
- Morin, E. (1990). *Introducción al Pensamiento Complejo*. Barcelona: Gedisa.
- Morin, E. (1999). *La Cabeza Bien Puesta*. Buenos Aires: Nueva Visión.
- Morin, E. (1999). *Los Siete Saberes Necesarios Para la Educación del Futuro*. Paris: UNESCO
- Morin, E. (2003). Educar en la era planetaria. *Novedades Educativas*, 179, 19-21.
- Orjales, I. (1998). *Déficit de Atención con Hiperactividad. Manual para padres y educadores*. Madrid. CEPE.
- Osorio, L. (2005). La formación humana en la educación: un abordaje desde la complejidad. *Aula Abierta*, 142, 7-10.
- Rodrigo, M. J. i Palacios, J. (1998.). *Familia y desarrollo humano*. Madrid: Alianza.
- Rosell, C., Soro-Camats, E. i Basil, C. (2010). *Alumnado con discapacidad motriz*. Barcelona: Graó.
- Samuell, C., Alsina, G. i Arroyo, M. (2010). *Alumnado con dificultades de regulación del comportamiento*. Barcelona: Graó.
- Sans, A. (2009). *¿Por qué me cuesta tanto aprender? Trastornos del aprendizaje*. Barcelona: edebé.
- Soutullo, E.C. (2008) Convivir con Niños y Adolescentes con Trastorno por Déficit de Atención e Hiperactividad. Madrid: Panamericana.
- Stainback, S.B. i Stainback, W.C. (1992). *Curriculum considerations in inclusive classrooms: facilitating learning for all students*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Stainback, S. (2001). Components crítics en el desenvolupament de l'educació inclusiva. *Suports*, 5 (2), 26-31
- Taylor, V. (2001). Convivencia en la escuela asumiendo la complejidad. *Novedades Educativas*, 125, 22-23.
- Vallés, A. (1998). *Dificultades de Aprendizaje e intervención psicopedagógica*. Valencia: Promolibro.
- Verdugo, M. A. y Gutiérrez, B. (2009). *Discapacidad Intelectual: Adaptación social y problemas de comportamiento*. Madrid: Pirámide.

Villa, R. A. i Housand, J. S. (1995): *Creating an inclusive school*. Alexandria: ASCD.

Velilla, M. A. (2002): *Manual de Iniciación Pedagógica al Pensamiento Complejo*. Quito: Ediciones jurídicas Gustavo Ibáñez

Williams, J. (1990) *The special education hanbook. An introduction reference*. London: Bristol.